

Trakassering og misbruk i Forsvaret

SKUP-metoderapport

Tittel på prosjektet: Trakassering og misbruk i Forsvaret

Innsendere: Marit Higrav, Øyvind Bye Skille, Christine Svendsen, Tormod Strand

Arbeidsledere: Arve Bartnes og Ståle Hansen

Redaksjon: NRK Nyheter (gravegruppe) og NRK Dokumentar og samfunn (digital undersøkende redaksjon)

Redaktør: Marius Tetlie

Publisert: Fra 23. mai 2022. Arbeidet fortsetter i 2023.

Kontaktperson: Arve Bartnes (91164223) / Ståle Hansen (90592321)

Innholdsfortegnelse:

1. INNLEDNING	2
1.1. SLIK KOM ARBEIDET I GANG	2
2. METODER	3
2.1 HYPOTESER.....	3
2.2. SIKKERHET SOM METODE.....	3
2.3. KILDEKARTLEGGING OG KILDEJOBING	4
2.3.1. Kildebygging: Ringer i vann	5
2.3.2. Kilder og sikkerhet: Løpende risikovurderinger	7
2.3.3. Modning	7
2.4 BARDUFOSS-SAKEN: KILDEINFO OM FYLLEKJØREREN.....	8
2.4.1. Å kombinere kilder og innsyn: over og under bordet	8
2.4.2. Politiinnsyn: Bildene av bilen i grøfta	9
2.5. PUBLISERING SOM METODE: OBERSTEN OG KVINNENE.....	9
2.5.1. Imøtegåelse kan være en gullgruve	10
2.6. INNSYN I FORSVARETS ETTERFORSKNING	11
2.6.1. Forsvaret stritter imot	12
2.6.2. Vi lærer en ny vei til innsyn.....	12
2.7. LINE SVINGEN-SAKEN	13
2.7.1. Dobbelsjekking i gamle dokumenter og en brannfarlig Mac	14
2.7.2. Dokumentasjon vs. påstander: «Ikke bare publiser det jeg sier, sjekk det!»	15
2.7.3. Bredde i kildetilfang	15
2.8. SØR-SUDAN-SAKEN.....	16
2.8.1. Jakten på innsyn i refselsler.....	16
2.8.2. Slik fant vi de sju offiserene: Eget register møter dokumenter og kilder	17
2.8.3. Motgang på veien mot åpne intervjuer	18
2.8.4. Reddet av egen kildekartlegging	18
2.8.5. Sju offiserer og imøtegørelser som bekrefter saken.....	19
3. ETIKK	19
4. KOMPETANSEBYGGING OG ORGANISERING	19
5. KONSEKVENSER	20
VEDLEGG: PUBLISERINGER	22

1. Innledning

«Dette er en krise for meg. Det er en krise for Forsvaret.» Det sa forsvarssjef Eirik Kristoffersen til Dagsrevyen i juni i fjor. NRK hadde i ukene før uttalelsene avslørt flere kritikkverdige forhold i Forsvarets håndtering av varsler og varslere. De omhandlet blant annet seksuell trakassering, vold og rus. I ett tilfelle hadde en major forsøkt å overtale sine underordnede til å lyve i en politietterforskning. Sakene våre hadde allerede utløst en intens – og til forsvarsansatte å være – åpenhjertig offentlig debatt. Vi fulgte opp med flere oppsiktsvekkende saker utover sommeren og høsten. Prosjektet pågår fortsatt for fullt. Kildeføring og innsynsprosesser har vært de mest sentrale metodene.

1.1. Slik kom arbeidet i gang

«Seksuelle overgrep hos norske soldater i utenlandstjeneste? Ja, jeg tror det var en sak på slutten av 70-tallet.»

Mannen vi snakket med hadde dyp innsikt i disiplinærsaker i Forsvaret gjennom flere tiår. Vi hadde invitert ham til en samtale i forbindelse med en ide som hadde oppstått et par uker tidligere rundt et av lunsjbordene i «messa» på Marienlyst. Stedet der ideer unnfanges.

Det var 2018, og den store metoo-bølgen skylte over Norge. En av journalistene i redaksjonen spurte: «Hvorfor har det ikke vært en eneste metoo-sak i Forsvaret? Kan det stemme at de ikke har noen sånne problemer der?»

Svaret vet vi nå. Men i 2018 stanget vi hodet i veggen. Da kilden begynte å peke tilbake til 70-tallet la vi saken på is. Foreløpig. For vi var på ingen måte overbevist. Og da Forsvarets Forum litt senere publiserte saker om anonyme kvinner i Forsvaret som fortalte om trakassering, ble vi styrket i troen. Utover i 2021 begynte vi å løfte på steiner igjen – først og fremst ved å snakke med kilder på innsiden av Forsvaret som vi hadde pleid i mange år.

Og rett over sommeren kom gjennombruddet. En kilde ga oss den konkrete informasjonen vi trengte for å komme i gang. Det var få, men viktige detaljer – et par navn som kunne vite noe om noen helt konkrete saker, noen stikkord som kunne brukes i innsynssøknader og postlistesøk. Vi visste det ikke da, men dette ble starten på et langvarig, spennende og krevende graveprosjekt.

Forsvaret er en av Norges største arbeidsplasser og forvalter nesten 70 milliarder kroner i året. I tillegg er det fremdeles en stor ubalanse mellom kjønnene i etaten. Selv om flere og flere kvinner kommer inn, er Forsvaret fremdeles svært mannsdominert – spesielt i det høyere gradsjiktet. Opprykkssystemet og måten nye jobber tildeles på, gir et stort antall personer mye makt over underordnede i den daglige tjenesten. Dette har gjort det mulig å begå urett og overgrep i flere av sakene vi har omtalt.

2. Metoder

2.1 Hypoteser

Vi hadde vårt første kildemøte på et hotellrom i Oslo. Kilden hadde vi kjent i mange år, som en med stor innsikt i Forsvaret. Vedkommende hadde tatt med seg en annen person. Det skulle vise seg at begge satt på mye spesifikk og viktig informasjon.

Historiene vi ble fortalt, var oppsiktsvekkende. Etter møtet var vi enige om at hvis halvparten av det vi hadde hørt var sant, var det all grunn til å gå inn i dette med store ressurser.

I en nesten utskrevet notatbok hadde vi blant annet påstander om at en rekke norske offiserer skulle være refset for seksuelt press og trakassering under et FN-opdrag i Sør-Sudan og at en norsk kvinnelig skvadronsjef skulle ha blitt presset ut av jobben på sviktende grunnlag. Det var en rød tråd at sakene ikke skulle ha fått konsekvenser for dem som var ansvarlige.

Både kildene og opplysningene framsto som troverdige. I notatene hadde vi en rekke konkrete spor som kunne kontrolleres. Det var mye som tydet på at det var grunn til å stille Forsvaret spørsmål om hvordan de behandlet saker der deres ansatte hadde oppført seg kritikkverdig.

Hypotesene våre var:

- Det er mange varslingsaker i Forsvaret – spesielt mot høyere offiserer.
- Kritikkverdig oppførsel får små eller ingen konsekvenser for høyerestående offiserer.
- Personell som utsettes for kritikkverdige forhold rammes hardt, både profesjonelt og menneskelig.

Vi laget en presentasjon, som vi holdt for redaktørene våre. Konklusjonen var at dette var et prosjekt med stort alvor og stort potensial. Det ble bestemt å gå i gang på bred front.

2.2. Sikkerhet som metode

Vi forsto raskt at vi i dette prosjektet måtte ha en sikkerhetstankegang i alt vi gjorde. Fra første stund gjorde også kildene det klart at de hadde forventninger, og i noen tilfeller krav, til oss på dette området. De risikerte jobb og karriere hvis vi gjorde noe feil.

Det vi skulle gå inn i, handlet om sensitive opplysninger om en rekke enkeltpersoner. Det kunne få store konsekvenser for ansatte og kilder om informasjon, for eksempel interne detaljer og oversikter om varsler, kom oss i hende.

Videre var det viktig for oss at opplysninger om at vi jobbet med dette temaet ikke ble spredt til for mange tidlig i prosessen. Vi fryktet at informasjon til dem som hadde noe å skjule, kunne føre til at det ble sendt ut direktiver om å ikke snakke med journalister. Dette har vi opplevd tidligere ved kontakt med store virksomheter. Vi måtte også forholde oss til at Forsvaret har store ressurser til mottiltak for å stoppe spredning av informasjon og ressurser til å finne ut hvor journalister får sin informasjon fra. Så hvordan gjorde vi det når vi tenkte sikkerhet fra start?

Vi gjorde en risikovurdering av hvordan sikkerheten kunne trues: Kunne informasjon spres videre fra noen vi ikke stolte på? Kunne noen komme seg inn i datasystemer? Hva risikerte vi om ulike former for informasjon kom på avveie? Vi la først opp et grunnleggende sikkerhetsnivå for alt som handlet om prosjektet.

Dette innebar blant annet:

- Et eget prosjektrum hvor vi kunne diskutere fritt og jobbe med undersøkelsene.
- En egen gruppe på den krypterte meldingstjenesten Signal for utveksling av beskjerder internt. Denne gjorde at vi både kunne sende meldinger, ha møter med lyd og video og utveksle bilder og filer.
- Vi satte opp et eget digitalt samarbeidsområde med strengere sikkerhet, der alle brukere måtte logge inn med jobbkonto som er sikret med tofaktor-autentisering.
- Området ble satt opp slik at bare medlemmene i arbeidsgruppen hadde tilgang.
- Innstillingene ble satt slik at ingen filer kunne deles utenfor gruppen, verken til andre i NRK eller eksternt.
- Området hadde logging av all aktivitet, slik at bruk av uvedkommende ville blitt avslørt.

2.3. Kildekartlegging og kildejobbing

Basert på de første kildesamtalene jobbet vi med mange spor. Det første steget ble å kartlegge aktuelle kilder. Vi erfarte raskt at det er vanskelig å finne informasjon om militært personell. Det ble rett og slett et dypvannsfiske på verdensveven – med trål.

Mange forsvarsansatte har hemmelige telefonnummer og e-postadresser. Informasjon om arbeidssted, tittel og grad er vanskelig tilgjengelig, med mindre det er snakk om profilerte offiserer. Det samme gjelder karrierevei og private relasjoner. Løsningen ble et godt, gammeldags Excel-ark. Der la vi inn hundrevis av linjer med personer, og mange kolonner der vi kunne legge inn ny og oppdatert informasjon til å fylle ut puslespillet om hver enkelt person. Vi søkte bredt på nettet etter informasjon, men tradisjonell googling eller Retriever-søk ga ofte ikke så mye av verdi. Eiendomssøk ga i noen tilfeller interessant informasjon (som kunne utfylle at vi hadde funnet riktig person ved f.eks. å bekrefte at vedkommende eide et hus sammen med kona). Men det var sosiale medier i kombinasjon med hverandre, og med andre nettsøk, som skulle vise seg å gi det beste utbyttet.

Sør-Sudan-saken er et godt eksempel på hvordan kartleggingen av personer ga resultater. Vi hadde kildeopplysninger om at flere offiserer skulle ha blitt refset etter blant annet seksuell antasting av en lokalt ansatt under FN-tjeneste i Sør-Sudan. Vi visste ikke sikkert hvor mange offiserer det gjaldt, vi hadde ingen navn på gjerningsmenn, og vi visste ikke nøyaktig når de ulike hendelsene hadde foregått, annet enn at noen av dem skulle ha skjedd i 2013. Kilder hadde fortalt oss hvordan de norske kontingentene var organisert i landet, omtrent hvor mange nordmenn som var i tjeneste der til enhver tid, og hvor de hadde bodd. Det ga oss noen gode søkeord og emneknagger. Ved å bruke søkeord som UNMISS (FN-styrken i Sør-Sudan) kunne vi finne noen norske offiserer som hadde tjenestegjort der, og tidsrommet for deres tjeneste.

Med utgangspunkt i noen få navn, nøstet vi og utvidet regnearket gradvis utover høsten 2021, til etter hvert å inneholde 164 navn, og til dels komplette norske avdelinger som hadde tjenestegjort i Sør-Sudan fra i 2011, og fram til i dag. Vi oppdaget at selv om mange offiserer var svært forsiktige med informasjonen de la ut om seg selv på tradisjonelle sosiale medier som Facebook, så var de overraskende åpne om egne karrierer, studier og tjenestesteder på LinkedIn. Også på Instagram og Twitter fant vi informasjon om bilder og personer, men det var kombinasjonen av LinkedIn og Facebook som ga best uttelling.

Selv om det ved første øyekast var lite eller ingen informasjon om FN-tjenesten i den enkelte offisers ganske lukkede Facebook-profil, dukket det opp informasjon av stor verdi hos noen ved å bruke søk internt i profilen med sentrale søkeord. Vi jobbet også systematisk med kartlegging av vennelister/likerklikk og leting i Facebook-grupper, blant annet grupper brukt for organisering av trening i Sør-Sudan. Etter ukevis med omfattende kartlegging høsten 2021, hadde vi fylldige regneark på de ulike sporene, godt med bildedokumentasjon fra ulike SoMe-kontoer, og god nok oversikt over de ulike persongalleriene til å gå videre i researchen med muntlige kilder.

2.3.1. Kildebygging: Ringer i vann

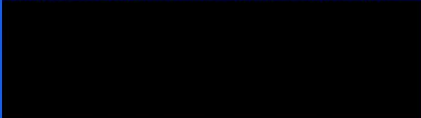
Den omfattende kartleggingen av personer gjorde det enklere å se hvem vi burde kontakte først for å komme videre. Det var viktige valg å ta. Forsvarsansatte er lojale, og mange er skeptiske til media og journalister. Vi måtte minimere risikoen for å kontakte noen som i stedet for å snakke med oss, varslet Forsvaret om researchen vi jobbet med. Det var viktig for oss å jobbe i det stille for å komme lengst mulig uten at det ble lagt lokk på informasjon og potensielle kilder fra Forsvarets side.

Det var derfor nøye gjennomtenkt hvem vi kontaktet først i de ulike sporene. Dette fungerte godt for oss – vi opplevde ingen negative overraskelser fra kilder vi valgte å vise tillit. Vi tenkte også grundig gjennom hvordan budskapet i den første meldingen ble formulert. Hele prosjektet var basert på å få folk som risikerte straffeforfølgning og tap av jobb til å snakke med oss.

Vi sendte omtrent uten unntak en kryptert melding først. Som oftest brukte vi appen Signal, hvis vedkommende var å finne der. Noen ganger var hele gruppa involvert i å lage ordlyden. Når vi skrev en melding, begynte vi med en ordentlig presentasjon av prosjektet og hvorfor vi tok kontakt. Da fikk den som ble kontaktet en mulighet til å tenke over innholdet, framfor å avslå en litt for brå og uventet telefonhenvendelse. Og meldingene munnet omtrent uten unntak ut i et spørsmål om en kaffeprat, et møte ansikt til ansikt, for

Hei, undersøkende journalist i NRK, Marit Higravf, som kontakter deg.
Jeg har i lang tid jobbet med undersøkelser rundt MOST i Forsvaret, hvordan saker og varsler håndteres - eventuelt ikke håndteres..
Jeg jobber med en kartlegging av både eldre og nyere forhold, og snakker i den forbindelse konfidensielt med mange i etaten, på ulike ansattnivåer og steder. Det blir stadig gjentatt for meg hvor demotiverende en del forhold er

Så spml mitt er; kan vi ta en konfidensiell og uforpliktende kaffeprat, kun til min bakgrunn?
Jeg sitter på mye informasjon, men det hadde vært svært nyttig for meg å kalibrere meg opp mot

anledning til å møte meg. Av kildevernensyn vil jeg i så fall foretrekke at vi møtes diskret, og uten elektroniske verktøy, slik jeg gjør med alle jeg snakker med om prosjektet.
Jeg håper du kan tenke deg et møte.
Vi kan gjerne ringes om du har spørsmål før du bestemmer deg - i så fall her på Signal, som ikke er sporbart.
Mvh
Marit Higravf, NRK

Nå

en sikker og uforpliktende prat på bakgrunn. Vi la mye i å trygge kildene allerede i første melding. Og det fungerte godt. Vi fikk overraskende mange ja, og omtrent ingen nei, på denne måten.

Tillit ble møysommelig og tålmodig bygd opp, det ble flere møter og mer kontakt. Vi fikk mye informasjon inn, og holdt den opp mot informasjon og reaksjoner fra andre kilder. Minst like viktig var det at vi ble ledet videre til stadig nye kilder som vi burde snakke med. Slik utvidet kildenettverket seg som ringer i vann.

Vi hadde kilder fra helt ulike forsvarsmiljøer. Det var nyttig for å bekrefte eller avkrefte påstander vi satt på. Vi luftet de ulike påstandene med alle. Noen visste litt om noe, andre hjalp oss godt videre med mye ny informasjon i enkeltsaker. Enkelte forhold og påstander hadde nær sagt alle hørt noe om. Ingen røyk uten ild. Og så var det kanskje helt andre forhold og eksempel på maktmisbruk de ville dele. Alle har en agenda for å ville møte en journalist på denne måten. Det gjaldt å være åpen for de ulike agendaene, og våken om informasjonen som ble gitt.

I det første møtet med hver kilde stilte vi alltid det samme spørsmålet: «Hva er din motivasjon for å møte meg og snakke med meg?» Slik ble det også tidlig klart for oss at det var mange ulike leire og tydelige konfliktlinjer internt i Forsvaret. Flere av kildene var dypt fortvilet over forholdene i Forsvaret og meget skeptiske til mange av de framtrepende offiserene. Vi etablerte helt fra starten faste rutiner etter kildemøter. Én journalist møtte som oftest kilden alene, slik at det ikke ble overveldende. Det var viktig at alle i teamet fikk tilgang til informasjonen fra kildemøtene, slik at de kunne komme med innspill og perspektiver. Vi skrev utførlige kildereferater fra alle møtene, og gjerne mens informasjonen var så fersk som mulig. Det ble ofte referatskriving til sen kveld, for den som hadde vært ute og møtt kilder. Kildene var personer som ikke hadde anledning til å møte oss mellom ni og fire på hverdager i arbeidstiden.

Referatene ble av sikkerhetshensyn skrevet på en såkalt «air gap-maskin», uten kontakt med internett. Tilbake på prosjekttrommet ble de skrevet ut på en offline-printer vi hadde stående, nummerert for hver kopi, slik at vi sikret kontroll på hvert sett. Vi kjøpte inn en egen safe, til oppbevaring av den mest sensitive informasjonen.

Etter kort tid ble rutinen at vi avtalte møtene uten elektroniske hjelpemidler av noe slag. Dette gjaldt både for oss og kildene. For etter de første møtene med kilder med erfaring fra hemmelige tjenester, fikk vi noen viktige innspill. «Jeg møter deg ikke flere ganger om du fortsatt har med mobilen», var beskjeden. Mobilen ble igjen hjemme eller på kontoret etter det. I stedet ble det tatt med penn og blokk. Det var en tung tilvenning å greie seg uten mobil, finne fram til steder uten mobil, betale parkering eller annet uten mobil, og ikke minst få gitt beskjeder uten mobil – som jo praktisk talt var umulig. Ved noen anledninger var det på hengende håret at kilden ikke hadde forlatt avtalt møtested når forsinkelsen til møtet ballet på seg, og man ikke fikk sagt fra. Det var lærdom i det også – etter hvert ble bufferen i forkant av slike møter større, det er bedre å vente på kilden enn at kilden skal vente på deg.

2.3.2. Kilder og sikkerhet: Løpende risikovurderinger

Noen få ganger var det umulig å ikke ha med mobil eller laptop til møter. På reise er det håpløst uten de helt nødvendige verktøyene vi er avhengige av. Og på reise foregikk ofte kildemøtene på hotellrommet man bodde på. Vi lærte av kildene der også. Mobil og laptop ble slått av og pakket inn i håndklær og lagt på badet, bak lukket dør, før møtene. Og for tillitens skyld fikk kilden en visning av de bortpakkede gjenstandene, om ønskelig. På samme måte fikk kilder som ønsket å kikke i håndvesken, for å forsikre seg om at ikke opptaksutstyr eller lignende var med. Alt for tilliten.

De fleste kildene var komfortable med å møtes på hotellrom. Det ble det vanligste stedet å gjennomføre møter. Som oftest booket vi rommet under et fiktivt navn, slik at det ikke skulle være sporbart i ettertid. Et problem med hotellrom er at man mange steder må bruke romnøkkel for å komme seg opp med heisen. Det er sjelden mulig å gi kilden et romnummer for oppmøte – vi måtte ned og hente vedkommende i lobbyen. Det ble avtalt henting, men uten direkte kontakt og prating før vi var inne på rommet med døren lukket.

Vi gjorde hele tiden løpende risikovurderinger og valgte et sikkerhetsnivå som både sikret kildevernet, men som også gjorde at vi fikk jobben gjort.

2.3.3. Modning

Flere kilder fortalte oss at det skulle eksistere mange varsler på høyere offiserer og topplerere i Forsvaret. Flere av dem skulle omhandle alvorlige kritikkverdige forhold. Vi ble fortalt om konkrete forhold på navngitte og til dels profilerte topp-offiserer, forhold det skulle ha blitt varslet om, men som ikke hadde fått konsekvenser for de det gjaldt. Kildene kalte det en ukultur i etaten.

Var det riktig at det nærmest florerer med varsler på høyere offiserer? Var det hold i påstandene i varslene vi hørte om? Og var det riktig som det ble hevdet, at selv alvorlige forhold ikke fikk konsekvenser for toppene? Det etter hvert voksende kildenettverket fortalte mye om dette, og det pirret den journalistiske nysgjerrigheten veldig. Men det var ikke mer verdt enn rykter, så lenge vi ikke hadde noe mer håndfast enn muntlige kilder. Jobben ble å få fysisk tak i noen av disse varslene.

Her er modningsprosess et nøkkelord. Hvis en kilde skal gi fra seg materiale som er så sensitivt, må man ha bygget tillit over tid og i flere møter. Litt etter litt ble informasjonen fra kilder mer konkret. Et første gjennombrudd kom da vi fikk en liste over navn på høyere offiserer med alvorlige varsler på seg. Under et møte på et hotell tok kilden fram en håndskrevet liste med navn. Det var en lang liste, og den inkluderte mange av flaggoffiserene – de høyest rangerte i Forsvaret. Vi fikk ikke ta listen med oss, men fikk skrive den av. Etter møtet rev kilden listen sin i småbiter.

Listen satte oss i stand til å spørre kilder mer spesifikke og konkrete spørsmål. Hvem kunne ha tilgang til det ene eller andre varselet, og hvem kunne tenke seg å gi oss dokumenter?

Og endelig fikk vi oppleve at det løsnet på flere kildefronter samtidig. De første varslene vi fikk lese i et kildemøte fikk vi ikke ta med oss – vi fikk kun se dem avbildet, og fikk notere det

vi så. Det var uansett et stort steg. Så, i et annet møte fikk vi for første gang bruk for det lille kameraet som alltid var med i veska. En kilde hadde med seg en PC med noen varsler, som vi fikk ta bilde av. Det var et klart gjennombrudd. På denne tiden hadde vi kontaktet et nokså stort antall personer i og rundt Forsvaret, og vi visste at det var begynt å gå rykter i deler av miljøet om at NRK jobbet med noe. Det kan ha ført til at vi fikk bidrag fra ukjent hold: Selv om vi ikke hadde publisert noe ennå, kom det inn varsler sendt anonymt på vår krypterte tipsboks. Tipsboksen lar kilder sende inn informasjon kryptert og anonymisert over Tor-nettverket og er basert på programvaren SecureDrop, utviklet for bruk i mediehus, pressefrihetsorganisasjoner og aktivister.

2.4 Bardufoss-saken: Kildeinfo om fyllekjører

Vi skrev tilbake til tipserne som hadde levert informasjon i SecureDrop. Det er trygt, men det høye sikkerhetsnivået kan gjøre det vanskelig å komme i kontakt med de som legger igjen anonyme tips, siden de ikke får varsel når vi skriver til dem. Vi var avhengige av at tipserne logget inn igjen for å sjekke om NRK hadde respondert. Heldigvis hadde de kompetanse til logge inn på nytt, og de reagerte godt på lovnadene vi ga om kildebeskyttelse og høy sikkerhet. Vi avtalte å fortsette dialogen på Signal. Deretter gjennomførte vi fysiske møter med noen av de anonyme tipserne.

Det bar frukter. Vi fikk tilgang til enda flere varsler. Nå var den første delen av hypotesen vår bekreftet: Det var et høyt antall varsler mot høyere offiserer. I starten av 2022 satt vi fysisk på mer enn 70 varsler på høyere offiserer i Forsvaret. Et av varslene var ganske nylig innlevert, og det handlet om hærledelsens håndtering av en varslings sak mot en major på Bardufoss. Han skulle ha forsøkt å presse flere av sine underordnede til å lyve til politiet. Det skjedde i etterkant av en fest, der majoren kjørte av veien etter å ha drukket alkohol.

En kilde sa: «Sjekk dommen på majoren. Vedkommende er domfelt, men det fikk ingen militære konsekvenser».

2.4.1. Å kombinere kilder og innsyn: over og under bordet

Nå kunne vi koble sammen kildeinformasjon med informasjon fra innsyn og offentlige myndigheter. Denne metoden kalte vi internt for «over og under bordet».

Ved å kombinere det vi fikk vite av kilder «under bordet» med innsynsbegjæringer og spørsmål til relevante etater «over bordet», kunne vi sette sammen solid dokumentasjon til saken om majoren på Bardufoss. Vi ba om innsyn i dommen. Den viste at majoren ble dømt for fyllekjøring, og slik kildene våre hadde sagt: Han ble også dømt for å forsøke å få underordnede til å lyve til politiet. Majoren ble dømt til 36 dagers ubetinget fengselsstraff.

Ville noen snakke med oss om denne saken? Ville noen stå fram? Var den egnet som en sak for publisering?

Det var tid for å nærme seg det aktuelle miljøet på Bardufoss, og prøve å ta kontakt. Med en antakelse om at varsleren selv kanskje ville bli skeptisk om vi henvendte oss direkte, tok vi først kontakt med andre vitner som kjente saken. Framgangsmåten var den samme som alltid: Første henvendelse var en kryptert melding med en grundig forklaring på hvem vi var

og hva vi ville, og spørsmål om en diskret bakgrunnsprat over en kopp kaffe. Svaret var ja. Videre derfra gikk det raskt. Vi fikk bekreftet hendelsesforløpet og fikk mer utfyllende informasjon i saken – og vi fikk rettet et spørsmål til varsleren selv om hun var villig til å ta en prat. Svaret var også denne gangen ja. Da reiste vi umiddelbart tilbake til Bardufoss for et første møte, denne gangen med en fotograf standby. Oversersjant Kristine Solhaug hadde bestemt seg på forhånd. Hun var villig til å gi et intervju, hun ville gjøre det åpent, og hun ville stille i uniformen sin. Første publisering i prosjektet var i ferd med å materialisere seg. Igjen så vi at metoden vi brukte fungerte. Forsiktig, langsom tilnærming gjennom flere ledd med kilder.

2.4.2. Politiinnsyn: Bildene av bilen i grøfta

Med ny informasjon direkte fra de involverte, kunne vi nå arbeide fram mot en publisering.

Samtidig ville vi verifisere alt så godt vi kunne før vi publiserte saker med sterke påstander både mot den nevnte offiseren og mot Forsvarets håndtering. Solhaug fortalte i intervjuet om hvordan hun ble forsøkt presset av offiseren som da var hennes nærmeste sjef. Hun ga også NRK tilgang til en rekke tekstmeldinger hun hadde mottatt fra mannen.

Vi søkte også om innsyn i tekstmeldingene og annen relevant dokumentasjon som politiet la fram i retten. I innsynssøknaden ba vi om «konkrete fremlagte dokumenter, bilder og fremstillinger knyttet til kommunikasjon, åsted og avkjøring av bil og evt. tidslinjer som ble presentert for retten.» Innsynsbegjæringen gikk til påtaleansvarlig som hadde ført saken for domstolen og med henvisning til Riksadvokatens veileder om innsyn i straffesaker, skriftserie 3/2017. Da spesielt punkt 6.5 om Innsyn for pressen under hovedforhandlingen, og at det anbefales at aktor viser imøtekommenhet overfor journalister som ønsker å låne kopi av dokumenter som fremlegges for retten.

Tilbake fikk vi ikke bare tekstmeldingene, men også fotomappen fra åstedet. Den viste bilder av bilen hans slik den ble funnet i grøfta den natten han ble tatt for fyllekjøring og bilder av ID-kortet hans fra Forsvaret som lå igjen i bilen.

2.5. Publisering som metode: Obersten og kvinnene

I mai 2022 ble Bardufoss-saken den første vi publiserte i prosjektet. Det var ikke en selvsagt avgjørelse for oss å publisere på dette tidspunktet. Skulle vi gjøre det på «Brennpunkt-måten», det vil si å samle alt vi hadde og fyre av en stor rakett i form av en avsløring? Eller skulle vi gjøre det på «nyhets-måten», publisere fortløpende når vi hadde nyhetspoenger og saker klare? Begge metodene har sine klare fordeler og ulemper.

Ved å publisere fortløpende håpet vi å få inn tips, som ville bringe oss videre og dypere ned i materien. Det ville forhåpentligvis også gi oss nye kilder, som igjen ville lede til nye saker, tenkte vi. Vi laget en egen tipsboks til sakene, med bilde av de fire reporterne. Og vi tilbød sikre måter å levere tips på. Våre håp om tips slo grundig til. Vi har til sammen mange tiårs erfaring, og vi har vel aldri før mottatt så mange, og ikke minst så gode og konkrete tips, som i dette prosjektet.

At vi publiserte fortløpende gjorde også at debatten internt i Forsvaret og i opinionen fikk morbmentum og grep om seg for hver sak.

Fra begynnelsen av prosjektet var det en erklært målsetting for oss at kildene skulle stå fram med navn og bilde. Det ville gi sakene troverdighet og tyngde. Vi visste at det ble en jobb å overbevise dem om dette. Av erfaring vet vi at i lukkede kulturer, som i Forsvaret, er mange redde for å stå fram, fordi de frykter å bli stemplet som tyster og illojal.

Den grundige jobbinga i researchfasen, med innsyn og kildekontakt, ga oss mye kunnskap om sakene. Det ville gjøre det lettere for caser å stå fram, håpet vi. Vi brukte god tid på å presentere og gjennomgå grunnlaget for sakene med casene. Det ble synlig at sakene var godt researchet med flere kilder – de måtte ikke alene målbære kritikk og negative beskrivelser av forhold hos arbeidsgiveren. Denne metoden fungerte. I nesten alle case-sakene nådde vi målsettingen om åpne kilder.

Kristine Solhaug erfarte også etter publisering at det gikk helt fint å stille opp med navn og bilde. Det viste seg også at mange av de senere casene vi hadde, tok kontakt med Solhaug for å høre hvordan det hadde vært å samarbeide med NRK, og hvordan reaksjonene fra Forsvaret hadde vært. Hennes tilbakemelding var positiv, og det ga oss en «flying start». Også det at casene foreslo å stille i uniform gjorde at budskapet fikk en symbolsk kraft som man ikke skal undervurdere. Uniformen gir assosiasjoner til troverdighet, verdier, og styrke. Casene til NRK blir da mer enn bare sårbare ofre for en mulig ukultur, de blir sterke talspersoner som målbærer ønske om endring.

Dagen etter vår første sak om Kristine Solhaug, publiserte vi saken om at vi hadde tilgang på 70 varsler, hvorav 17 var mot såkalte flaggoffiserer. Dette ga kilder som vurderte å ta kontakt med oss, ytterligere argumenter for å gjøre nettopp det. At vi satt på så mange varsler, ga et signal om at vi jobber seriøst og langsiktig, og at vi hadde lagt opp til et langløp.

Etter disse publiseringene strømmet tipsene inn. Et av de mest oppsiktsvekkende kom seint en fredag ettermiddag og handlet om en oberst som skulle ha seksuelt trakassert flere yngre kvinner i Forsvaret. Til tross for varslene mot ham skulle karrieren hans i Forsvaret hatt en god utvikling. I tipset hadde kilden også navngitt et annet riksmedium som man håpet var interessert.

Vi begynte derfor umiddelbart å ringe de navngitte kvinnene. Vi ba om en uforpliktende kaffe der vi kunne presentere prosjektet og det vi visste så langt. Caroline var den første vi fikk tak i. Hun sa ja, og sto fram med fornavn, ansikt og uniform.

2.5.1. Imøtegåelse kan være en gullgruve

Oberst-saken skulle vise seg å være krevende å løse, spesielt siden dette var den første saken der temaet var seksuell trakassering. Det er lettere for dem som blir utsatt for kritikk, når det dreier seg om faglige forhold. Dette gikk også rett på offiserens personlige egenskaper og private liv.

Derfor var det viktig å etablere kontakt med obersten, og vi fikk overtalt ham til et fysisk møte, der han stilte med en representant for fagforeningen sin. I møtet redegjorde vi for hva

vi tenkte å fokusere på, og obersten la fram sin side av saken på en grundig måte. I hans imøtegåelse lå det en påstand om at forholdene var gjensidige. Obersten sa han ville bidra med all dokumentasjon vi trengte, og vi ba spesielt om kopi av den skriftlige advarselen han hadde fått. Den fikk vi noen dager senere, og den ble viktig for publiseringen.

Samtidig imøtegåelse er ikke bare et helt sentralt premiss i presseetikken. Den er også et helt avgjørende utgangspunkt for det journalistiske arbeidet. Imøtegåelsen gir tilgang på fakta og informasjon. Obersten sendte oss utvalgte biter av militærpolitiets avhør av Caroline. Vi ba om å få hele avhøret, men obersten ville ikke gi oss det. Vi fikk heller ikke innsyn i avhørene via den formelle innsynsveien. Caroline satt ikke selv på disse avhørene.

I de delene av avhøret obersten sendte oss, sa Caroline blant annet at hun hadde sett opp til obersten som sjef, og at hun ikke hadde følt seg krenket av hans handlinger. Når vi ba Caroline om å kommentere disse uttalelsene svarte hun godt og reflektert, på en måte som styrket hennes troverdighet, og samtidig fikk hun tydeligere fram i sakene hvor vanskelig makt-asymmetri er.

2.6. Innsyn i Forsvarets etterforskning

I flere av sakene vi undersøkte, som saken om «Obersten og kvinnene», ble vi kjent med at det hadde vært formelle undersøkelser, etterforskninger og granskninger. De som gjennomførte disse var blant annet Forsvaret, militærpolitiet eller sivilt politi. Det ble derfor viktig for oss å skaffe oss tilgang til informasjon fra disse ulike formene for «etterforskning».

En del av arbeidet med å skaffe oss denne informasjonen var å sette oss inn i hvordan slike prosesser foregår, og hvor det kan ligge informasjon. Det er en rekke ulike spor en sak mot en forsvarsansatt kan ta:

- Det vanlige arbeidsgiversporet: Der Forsvaret som arbeidsgiver undersøker kritikkverdige forhold fra en ansatt og det gis en reaksjon i form av muntlig/skriftlig advarsel eller i lengste konsekvens oppsigelse.
- Et spesielt spor for militært ansatte i lov om militær disiplinærmyndighet: Forsvaret kan velge å reagere disiplinært overfor sine ansatte og vernepliktige etter en egen lov.
- Ved at saken går over til å bli en straffesak i det ordinære systemet som også gjelder det sivile samfunnet i Norge

Om saken hadde vært behandlet som en varslings sak, visste vi også at det kunne finnes spor av den i varslingskanaler i ulike deler av Forsvaret. Da kunne det også være at de sentrale varslingskanalene i Forsvarsdepartementet og hos Forsvarssjefens internrevisjon hadde håndtert informasjon om saken.

2.6.1. Forsvaret stritter imot

I oberst-saken hadde vi blitt fortalt av flere kilder at det hadde vært behandlet varsler knyttet til saken. Vi søkte derfor om innsyn i sakens dokumenter, både i avdelingen som hadde fungert som disiplinærmyndighet overfor obersten, og hos Forsvarets internrevisjon, som hadde håndtert varslene.

Vi argumenterte med at det var viktig å få innsyn for å se helhetsbildet, slik at vi kunne basere vår journalistikk på fakta. Vi understreket også at taushetsplikten ikke skal brukes til å holde skjult tjenestemenns straffbare handlinger eller uforstand i tjenesten. Det ble nei. Ingen av dem ville gi oss innsyn i dokumenter. Vi fikk ikke innsikt i etterforskningen, hva Forsvaret hadde konkludert med, og hvordan de hadde reagert overfor offiseren eller hvordan saksbehandlingen fram til reaksjon hadde vært.

Jakten på innsyn er ganske ofte en berg- og dalbane. Siden vi visste at saken handlet om sexpress og seksuell trakassering, var vi denne gangen forberedt på at vi kunne få avslag med henvisning til taushetsplikt og personvern. Avslaget kom selv om både kvinnene og obersten hadde gitt fullmakter, slik at NRK skulle kunne sette seg inn i sakens fakta og dokumenter.

Begrunnelsen var at informasjon i varslingssaker ikke måtte komme ut i offentligheten, og at de anså alle dokumentene som interne.

Nå hadde vi uansett nok materiale til å publisere «Obersten og kvinnene». Vi hadde intervjuer med tre av kvinnene og tilgang til advarselen obersten fikk. Vi publiserte, men fortsatte oberst-jobbingen og ga oss ikke i innsynsjakten.

2.6.2. Vi lærer en ny vei til innsyn

I intervjuer og henvendelser presset vi forsvarsledelsen om Forsvarets håndtering av oberst-saken. Forsvaret hevdet at de hadde gjort nøye vurderinger og innhentet juridiske råd, blant annet hos Generaladvokaten og krigsadvokaten.

Og akkurat der øynet vi nytt håp i en krevende innsynsrunde: Dette svaret satte oss nemlig på et helt nytt spor. Vi skjønnte at vi kunne søke innsyn hos Generaladvokat og krigsadvokat, siden de ga denne type juridiske råd i akkurat slike saker vi undersøkte.

Vi kontaktet Generaladvokatembetet, som er et uavhengig organ knyttet til saker etter den militære straffeloven og rådgivere knyttet til den militære disiplinærloven. Embetet er underlagt Justisdepartementet og ikke Forsvarsdepartementet. I innsynsbegjæringen ba vi om innsyn i eventuelle slike vurderinger og råd som var gitt i saken.

Vi argumenterte med at det er mindre adgang til å unnta opplysninger som taushetsbelagte når det handler om hvordan en offentlig ansatt har utført jobben sin. Dette står i forarbeidene til ny offentlighetslov, veilederen til Justisdepartementet for loven og i flere uttalelser fra Sivilombudet. Blant annet er det som hovedregel ikke taushetsplikt for opplysninger om at en offentlig ansatt har gjort seg skyldig i straffbare handlinger, eller er ilagt en tjenestemessig reaksjon.

Før vi skrev innsynsbegjæringen hadde vi satt oss inn i veilederen, søkt i dokumentet, lest om de relevante paragrafene og også studert referansene og lest forarbeidene til loven. Egen kompetanseutvikling øker muligheten for å nå gjennom med argumentasjonen i begjæringen.

Og endelig ble det treff. Etter litt saksbehandling kom svaret. Generaladvokaten ga oss delvis innsyn. Til vår glede var også bare deler av dokumentene sladdet. Vi hadde tidligere ikke fått denne formen for innsyn i detaljene i sakene vi jobbet med. Anbefalingsbrev fra Generaladvokaten eller krigsadvokatene ga en helt ny innsikt. Innsyn i disse dokumentene ble et viktig metodisk gjennombrudd.

Brevene inneholdt mange detaljer - hendelsesbeskrivelser, datoer og vitneutsagn. Generaladvokaten anså det blant annet som bevist at obersten hadde tatt en kvinne på brystene, kysset og invitert henne til sex. Handlingene til obersten lå opp mot grensen til noe som burde forfølges som straffesak.

Det var ny informasjon for oss. Nå så vi at Generaladvokaten hadde anbefalt en strengere straff enn obersten faktisk fikk. Vi kunne lese hvordan de juridiske ekspertene hadde vurdert handlingene, og at de anbefalte en streng reaksjon. Dette innsynet førte til oppfølgingsaken om at Forsvaret ikke fulgte den juridiske anbefalingen i sexpress-saken mot obersten.

Og vi hadde funnet en ny innsynsdør.

2.7. Line Svingen-saken

Saken om obersten og kvinnene viste hvordan oberstens karriere tilsynelatende var uberørt av de mange varslene mot ham.

Helt fra starten av prosjektet hadde vi hørt om en sak med lignende trekk. Kilder sa at en kvinnelig helikopterpilot hadde blitt skviset ut av jobben som skvadronsjef. Samtidig hadde mennene som var ansvarlig for dette steget høyere og høyere i Forsvaret. Line Svingen var en foregangskvinne og for mange en helt. Hun var den første kvinnelige helikopterpiloten i Forsvaret og ble også skvadronsjef. I kildesamtaler fikk vi høre at hun hadde en «forferdelig» historie fra Forsvaret, som skulle ha løst saken med å betale Svingen flere millioner kroner. Så hadde det blitt lagt lokk på saken.

Vi ville høre historien fra Svingen selv. Vi lurte på hvordan vi skulle tilnærme oss henne. I 2015 hadde Line Svingen gjort et intervju med Dagsavisen om kvinner i Forsvaret. Vi bestemte oss for å tilnærme oss Svingen med bakgrunn i dette intervjuet, og at vi jobbet med det samme temaet. Vi åpnet med ei melding, noe som har vist seg effektivt gjennom hele prosjektet. Svingen gikk med på et bakgrunns møte.

Torsdag den 25. november 2021 kom Line Svingen gående inn i en kafe i Moss. Vi fortalte henne generelt om prosjektet og sa deretter at hennes navn stadig dukket opp i kildemøter, uten at kildene visste akkurat *hva* som hadde skjedd med henne. «Jeg ble jo mobbet ut», sa Svingen. Så fortalte hun om exiten fra Forsvaret fra start til slutt. Svingen sa at mannen hun mente sto bak fjerningen av henne som skvadronsjef, i dag satt i forsvarssjefens toppledergruppe.

Mønsteret var det samme som i flere av de andre sakene vi så på. Saken hadde fått store konsekvenser for den som hadde sagt ifra, i dette tilfellet Svingen. Samtidig hadde ledelsen fått opprykk og ny tillit i Forsvaret.

2.7.1. Dobbelsjekking i gamle dokumenter og en brannfarlig Mac

Svingen var usikker på om hun ville stå fram, men lovte å tenke på det. Svingen sa også noe som alle journalister vet å sette pris på: Hun hadde tatt vare på alle eposter, dokumenter og SMS-er fra denne tiden. Nå visste hun ikke riktig hvor alt var, kanskje det var stuet bort i en kjeller. Hun hadde ikke sett på dokumentene på mange år.

Noen timer etter møtet tikket det inn en SMS: «Du har satt i gang noe i meg som jeg har holdt lokk på lenge (nok). Ser ut som jeg har det hele digitalt og tilgjengelig så kanskje lurt om du tar med en pc/minnepinne etc neste gang vi treffes. Sånn i tilfelle ☺»

Svingen hadde altså funnet dokumentene som kanskje kunne vise det som hadde skjedd. Vi kjørte til Moss med en minnepinne og returnerte til Oslo med flere hundre dokumenter på pinnen. Senere skulle det vise seg at noen dokumenter Svingen mente å ha tatt vare på manglet.

Hun husket en gammel Mac hun hadde liggende, men som hadde sluttet helt å fungere. Kunne vi få liv i den gamle datamaskinen og se om det lå mer dokumentasjon der? Vi tok med oss den bærbare datamaskinen og lovte å undersøke den. Maskinen virket som den hadde en skade av noe slag. Styreflaten for å kontrollere musepekeren bulte ut og var skadet. Dette ga oss en snikende følelse av hva som var galt med maskinen, og at det ikke nødvendigvis var helt ufarlig å håndtere den.

I bærbare datamaskiner sitter det store oppladbare batteripakker, og noen ganger kan disse batteriene begynne å ese ut på grunn av kjemiske reaksjoner. De kan gå så langt at de begynner å utvikle gass, varme og starte en brann. Derfor var det med stor forsiktighet vi åpnet maskinen fra Line Svingen med små skrujern tilpasset maskinen. Like ved var en utgangsdør og utenfor stod ei stor bøtte vann i tilfelle batteriet skulle utvikle sterk varme.

Ved å åpne maskinen, demontere selve lagringsenheten – for så å sette den inn i en annen maskin. Slik lyktes det oss å kopiere ut alt innholdet Line Svingens gamle Mac. På maskinen lå noen flere dokumenter som dokumenterte dialogen mellom henne og Forsvaret.

I februar 2022 gjorde vi det første intervjuet med Svingen på kamera. Hun hadde bestemt seg for å stå fram med sin historie. Svingen hadde en betingelse: Hun kunne trekke seg når som helst. Svingen var preget etter det som hadde skjedd og var usikker på om helsa ville

Slik så batteriet fra den gamle Macen til Line Svingen ut etter at den var demontert.

holde helt inn. Vi gikk med på betingelsen. Dette har Svingen i etterkant trukket fram som veldig viktig for henne. Å ha en nødbrems og en følelse av kontroll over situasjonen.

2.7.2. Dokumentasjon vs. påstander: «Ikke bare publiser det jeg sier, sjekk det!»

Nå hadde vi et åpent intervju med hovedkilden, og vi hadde rundt 800 dokumenter som stammet fra den samme perioden. Nå begynte arbeidet med å verifisere Svingens historie. Svingen sa blant annet at hun i 2008 og 2009 varslet flere ganger om at beredskapen i Norge ville bli svekket hvis Forsvaret skulle bruke hennes avdeling i Afghanistan. I dokumenthaugen fant vi igjen disse bekymringsmeldingene.

I en av mange samtaler rundt saken sa Svingen: Dere må ikke bare publisere det jeg sier, det må sjekkes også.

Det bør være selvsagt for journalister, og det var inspirerende å se at hun selv hadde dette instinktet. Å sjekke kildenes påstander godt, er noe vi har forsøkt å holde hellig gjennom hele prosjektet. Kildene som står fram, skal ikke kunne bli «tatt» for noe i etterkant. Vi skal undersøke historiene deres så godt det lar seg gjøre. På den måten kan både NRK og kildene stå rakrygget gjennom hele prosessen. Vi ønsket at diskusjonene i etterkant av publisering skulle dreie seg om saken og ikke NRK.

I Svingen-saken opprettet vi to Word-dokumenter som hjalp oss med å organisere arbeidet. Det ene var en kronologisk oversikt over alle dokumenter i saken, og med lenke til hvert enkelt dokument. Ettersom vi satt på omtrent 800 filer, så var det svært nyttig å ha en kronologisk og ryddig oversikt over de mest sentrale dokumentene.

Notat om dokumenter i Svingen-saken

18.03.09: Notat fra Svingen & co på helikopter-skvadronen [med alternativt forslag til personellplanen](#) fra for NAD-oppdraget

22.05.09: [Mail fra Line Svingen til Aamodt og](#) om å oppklare rundt at hun blir «oppfattet til å motarbeide planleggingen av NAD»

17.06.09: Aamodt skriv til GIL 17. Juni 2009. Dette skrevet skal være grunnlaget for at hun ble fjernet som skvadronsjef. Funnet. Ligger i safe
Også [som bilder på MOST](#)

Det andre Word-dokumentet var en oversikt over alle påstandene Svingen fremsatte i intervjuene. Under påstanden lagde vi en liste over hvilken dokumentasjon som fantes på dette. Vi skrev også ned hvem som skulle ha imøtegåelse på hvert enkelt punkt.

2.7.3. Bredde i kildetilfang

Det var ikke alle påstandene som lot seg dokumentere skriftlig. I arbeidet med saken hadde vi fått vite noe oppsiktsvekkende: At utrykningstiden for helikopteravdelingen 2008 var på 15 minutter. Dette ble et sentralt tema etter terrorangrepet 22. juli. Forsvarets helikoptre brukte flere timer på komme seg til Utøya. Utrykningstid er gradert informasjon, og ikke noe vi kunne finne igjen i dokumentene vi satt på. Men ettersom vi på dette tidspunktet hadde et bredt kildenettverk i Forsvaret, fikk vi flere uavhengige kilder som bekreftet denne utrykningstiden.

I intervjuet fortalte Svingen om flere episoder der kun hun og sjefen, generalmajor Lars Christian Aamodt, hadde vært til stede. Vi hadde et sterkt ønske om å snakke med Aamodt, ettersom han var helt sentral i frabeordringen av henne. Aamodt ønsket ikke å svare verken i intervju eller e-post.

Det er alltid utfordrende når en sentral kilde ikke vil bidra. Husket Svingen riktig da hun fortalte hva Aamodt hadde sagt og gjort da hun ble kalt inn på hans kontor? Igjen kom Svingens arkiv til nytte. Vi fant e-poster og Word-dokumenter som var sendt samme dag eller dagen etter hendelsen. Beskrivelsen der stemte med det Svingen hadde sagt i intervjuet. Dette var noe som trygget oss i publiseringen.

Vi tok også kontakt med flere personer som jobbet eller hadde jobbet i Luftforsvaret da prosessen rundt Svingen skjedde. Noen av de sentralt plasserte kildene ønsket ikke å stå fram, men deres historier samsvarte med Svingens historie.

Vi ønsket også å intervju Stein Erik Nodeland. Han var øverste sjef i Luftforsvaret da Svingen ble frabeordret fra sin stilling. Fra kilder visste vi at Nodeland skulle ha vært preget av saken. Nodeland ønsket heller ikke å bli intervjuet, men svarte på noen spørsmål på e-post. Da kom også innrømmelsen som virket forløsende både journalistisk og etisk:

«Dette den største tabben jeg gjorde i min tid som leder i Luftforsvaret.»

2.8. Sør-Sudan-saken

2.8.1. Jakten på innsyn i refselsler

Høsten 2022 bestemte vi oss for å jobbe mot å publisere saken fra Sør-Sudan. Saken kom opp allerede i et av de tidlige kildemøtene. Den handlet om norske offiserer som brøt regler på FN-opdrag i landet. Oppdraget til norske offiserer var å beskytte sivilbefolkningen, ikke minst sårbare kvinner og barn. Gjennom omfattende kildearbeid fant vi ut at flere norske menn i stedet skulle ha seksuelt utnyttet kvinner. Offiserene skulle ha blitt etterforsket av militærpolitiet og at det hele skulle ha endt med refs i form av bøter.

Jobben nå ble å forsøke å få tak i skriftlig dokumentasjon som kunne sammenholdes med våre muntlige kilder og undersøkelser i åpne kilder. Vi undersøkte derfor hvordan en slik etterforskning ville foregå. Kildene fortalte oss at det var militærpolitiets etterforskningsavdeling som hadde gjennomført etterforskningen.

Slik vi forstod det var gangen vanligvis at militærpolitiet etterforsket, la fram funnene sine for en krigsadvokat eller Generaladvokaten, og det ble gitt en juridisk anbefaling fra dem om hvordan saken burde tas videre. Til slutt bestemte de militære sjefene hvilken reaksjon Forsvaret skulle gi de involverte.

Å jobbe innsyn opp mot Forsvaret var tidvis grei skuring, andre ganger krevende og upløyd mark, der vi hadde en opplevelse av at vi følte hverandre på tennene. Dette ble en slik runde. Vi søkte om innsyn hos militærpolitiet, som satt på hele etterforskningsmaterialet. Vi argumenterte også nå med å vise til veilederen til offentlighetsloven som sa at taushetsplikten sto svakere når det handlet om overtramp gjort av offentlige ansatte. Vi ba

militærpolitiets etterforskningsavdeling om å lete etter sluttrapporter, korrespondanse med krigsadvokat/generaladvokat og Forsvaret. Vi ba også om dokumenter som viste resultatet av etterforskningen i form av valgt reaksjonsform. Disse anmodningene sendte vi med henvisning til forvaltningsloven § 11 om veiledningsplikt.

Militærpolitiet brukte nesten to måneder på å behandle saken. Underveis holdt vi kontakten med saksbehandleren på saken. Det ble klart at de var i kontakt med alle delene av Forsvaret hvor de refsede offiserene var ansatt, for å gjøre vurderinger av innsynshenvendelsen.

Vi understreket at det var viktig å få det hele og fulle bildet fordi informasjon fra etterforskningen var helt sentral for å kunne sjekke alt vi hadde hørt om hendelsene i Sør-Sudan. Til slutt ble det blink, vi fikk oversendt åtte dokumenter. De viste krigsadvokatens vurdering av etterforskningen mot den enkelte offiser, og dermed grunnlaget for den typen refs som var anbefalt. Militærpolitiet bekreftet nå at anbefalingene om refs var fulgt og at de involverte hadde fått bøter.

Dette var et gjennombrudd og viste at vår nye metode med innsyn i informasjon fra etterforskningene i Forsvaret virket.

Endelig hadde vi håndfast dokumentasjon som detaljert gikk gjennom hendelsesforløpet i de ulike sakene. Vi fikk vite hva som hadde skjedd, når det skjedde og hvordan ulike vitner hadde forklart seg. Disse åtte brevene ga et godt innblikk i hva som hadde foregått i norskehuset i Sør-Sudan. Men vi hadde fortsatt et problem. Dokumentene vi hadde fått innsyn i, var sladdet. Ingen av offiserene var navngitt og bare for svært få var det informasjon om hvilken avdeling eller enhet de tilhørte.

2.8.2. Slik fant vi de sju offiserene: Eget register møter dokumenter og kilder

Vi brukte kildenettverket vårt igjen. Flere av dem hadde kunnskap om hendelsene i Sør-Sudan, og ble til stor hjelp når vi skulle finne ut hvem de refsede var. I grunnlaget for refselsene var det blant annet skrevet når den refsede hadde vært utstasjonert. For eksempel:

erkjenner seg ikke skyldig til refs eller straff for forholdet.

forklaring
tjenestegjorde som stabsoffiser i UNMISS HQ fra 2013 til 2013 til

Disse datoene gjorde at vi kunne sjekke med kildene hvem som hadde vært i Sør-Sudan i akkurat denne perioden. På denne måten fikk vi en liste over mulige kandidater.

Andre kilder hadde hørt eller blitt fortalt hvem som hadde blitt refset, men uten å nødvendigvis huske alle navnene. Nå ble vår egen liste (se kap 2.3) over utstasjonerte i Sør-Sudan nyttig. Vi kunne bruke listen til å friske opp hukommelsen til kildene. Det var tross alt flere år siden de aktuelle hendelsene, og helt nødvendig for oss å gå grundig til verks.

Ved å koble sammen og kryss-sjekke disse tre kildene kom vi i mål:

- Muntlige kilder som hadde vært i Sør-Sudan.
- Innsyn i grunnlaget for refselsene fra generaladvokaten.
- Våre egne utarbeidede Excel-register over utstasjonerte offiserer.

Nå satt vi på en komplett oversikt over de åtte offiserene som hadde blitt etterforsket av militærpolitiet i 2014. Vi sjekket listen med andre kilder slik at vi var helt sikre før vi tok kontakt med de refsede offiserene. Og igjen erfarte vi at grundig kildearbeid i tospann med innsynsjobbing var en effektiv og god metode, som på avgjørende øyeblikk i prosjektet drev journalistikken vår framover.

2.8.3. Motgang på veien mot åpne intervjuer

Vi hadde lenge jobbet med å finne fram til de to etterforskerne fra militærpolitiet som vi visste reiste til Afrika for å etterforske varslene i 2014. Den ene var nå ute av Forsvaret, og ønsket ikke å bidra. Den andre, Atle Melum, som fortsatt er i Forsvaret, oppnådde vi kontakt med. Han ledet etterforskningen. Vi hadde en bakgrunnsamtale med ham, for blant annet å kontrollere opplysninger. Vi hadde også et ønske om intervju med han som åpen kilde. Etter noe betenkningstid valgte han å stille til intervju.

Han sier i dag at han valgte å stille opp fordi han fikk tillit til oss som reportere og det vi hadde gjort tidligere. Som han sier til oss: «Det er ikke bare dere som gjør research.» Dette er også et eksempel på hvor viktig modning har vært i prosjektet: Vi har brukt lang tid på kildekontakt, for å trygge dem. Med Atle Melum i boks hadde vi den første åpne kilden i Sør-Sudan-saken.

Vi visste også fra flere hold at en varsler hadde vært sentral. Vedkommende hadde fanget opp at norske offiserer gikk inn på rommet til den lokalt ansatte kvinnen på natta. Varsleren hadde også varslet Forsvaret i Norge om saken flere ganger. Vårt håp var at varsleren ville stå åpent fram i et intervju og fortelle om hendelsene i Sør-Sudan. Vi tok kontakt, men det ble nei. Varsleren bekreftet likevel at vedkommende hadde sagt fra flere ganger.

2.8.4. Reddet av egen kildekartlegging

Vi gikk gjennom kildelistene igjen med et åpent sinn. Hvem hadde vært til stede og visste hva som hadde skjedd, uten å være blant de refsede? Det var verdt forsøket å ta en åpen runde med flere av de aktuelle offiserene. En av dem hadde vært sjef for den norske kontingenten, og visste åpenbart mer om saken enn de fleste. Han sa seg med en gang villig til å møtes, og den kaffepraten førte til at vi fikk en annen kilde til å bære saken. Oberst Petter Lindquist var sjef for de norske offiserene i landet, og var en av de som måtte rydde opp i skandalen. Han sa ja til åpent intervju om det som hadde skjedd i Sør-Sudan.

2.8.5. Sju offiserer og imøtegåelser som bekrefter saken

Nå var det på tide å ta kontakt med de åtte offiserene som hadde blitt etterforsket av militærpolitiet i Sør-Sudan. Vi fordelte de åtte navnene mellom oss. Noen var enkle å snakke med: De tok telefonen, innrømte hva som hadde skjedd og forklarte på bakgrunn hvordan de selv så på situasjonen.

Andre var det verre med. Flere hadde opplevd det som en stor belastning å være i søkelyset, og svarte ikke på våre henvendelser. Det var åpenbart viktig å komme i kontakt med dem for å sikre den samtidige imøtegåelsen. Det var ikke aktuelt for oss å publisere saken bare fordi den teknisk sett var etisk innafor.

De offiserene vi ikke fikk tak i skrev vi brev til. For å kunne vite med sikkerhet at brevet var mottatt dro vi i to tilfeller til ulike deler av landet for å banke på døra. En av dem fikk vi tak i.

I november 2022 publiserte vi saken om de refsede offiserene fra Sør-Sudan. Noen få dager senere la konsultantselskapet PWC fram en granskningsrapport om varslingsystemet i Forsvaret. Den bekreftet våre funn: Forsvaret har hatt en feil og mangelfull håndtering av varslere og varslinger.

3. Etikk

Forsvarsprosjektet var krevende å stå i for kilder som måtte stole på at vi ivaretok kildevernet på en grundig måte. Stort press og slitasje var det selvsagt også på de offiserene og lederne vi satte et kritisk søkelys på.

En av dem var obersten som flere kvinner fortalte hadde utsatt dem for sex-press. Han klaget oss inn til PFU for en rekke påståtte brudd på Vær Varsom-plakaten. Utvalget konkluderte med at NRK ikke hadde brutt god presseskikk. For oss var dette en bekreftelse på at etikk også er journalistisk metode (se kap. 2.5).

Prosjektet har vært fullt av etiske utfordringer. Mange sterke påstander og ulik virkelighetsoppfatning har vært en gjenganger. Vi var forsiktige med detaljer og sterk språkbruk. Etikken hadde rangen hele tiden. Flere ganger utsatte vi publisering på grunn av behov for å gå flere runder. Vi la vekt på å gi de som skulle svare god tid – ofte mer enn det som er vanlig.

4. Kompetansebygging og organisering

Den nitidige kartleggingen og loggføringen av kildesamtaler, e-poster og dokumenter var ikke bare viktig for å sikre oversikt over aktører og en god forståelse av sakene vi jobbet med. Det ble tidlig også klart for oss at dette fungerte som verdifull og løpende kompetansebygging om Forsvaret i laget vårt.

I flere av innsynsprosessene bidro svarene fra Forsvaret som viktig læring for oss, blant annet om juss og hvordan forsvarrets strafferegime fungerer. Slik fant vi nye innsynsveier. Det ble spesielt viktig i to av sakene – skandalen i Sør-Sudan og obersten som flere kvinner varslet om.

Også måten vi organiserte arbeidet på la til rette for kompetanseutviklingen. Prosjektgruppen ble satt sammen av folk fra NRK Nyheter og NRKs Dokumentar- og samfunnsredaksjon. Vi har hele tiden sittet samlet i et prosjektrum. Det har gjort det lett å dele informasjon med hverandre og drøfte ideer og saker underveis. Her har vi også hatt safen med tilgang til det stadig mer omfangsrrike materialet – inkludert referatene fra kildemøter, som vi av sikkerhetsgrunner ikke delte digitalt. Fire reportere og to arbeidsledere har vært tilknyttet prosjektet.

5. Konsekvenser

Varslinger

- Etter NRKs avsløringer ble det gjennomført to granskinger, en i regi av Forsvarsdepartementet og en ekstern granskning utført av PWC på oppdrag av Forsvaret.
- Den eksterne granskningen konkluderte med at det var store feil og mangler i hvordan Forsvaret håndterer varslinger.
- I PWC-rapporten kom det fram at Forsvaret hadde gitt sluttpakke eller bonus i stedet for oppsigelser eller avskjed. NRK søkte og fikk innsyn i dokumenter som omhandlet rapporten. Dermed kunne vi i midten av januar avdekke at Forsvaret hadde gitt sluttpakker til 15 ansatte som hadde vært involvert i straffesaker.
- PWC-rapporten anbefalte også å legge om hele varslingssystemet, og forsvarssjefen erkjente at Forsvaret har behandlet varslingssaker for dårlig. Systemet skal endres innen sommeren 2023.
- Forsvaret opprettet seks nye stillinger – to i hver våpengren - for å håndtere varslingssaker. Det blir også opprettet et nytt sentralt varslingsmottak.
- Utdanningen i Forsvaret blir endret med nye kompetansemål for behandling av varsler.

Line Svingen

- Forsvarssjefen har innrømmet feil og beklaget behandlingen Svingen fikk. Han har også takket henne og de andre kvinnene som sto fram.

Obersten

- I forbindelse med NRKs publisering mistet obersten plassen på en av Forsvarets prestisjefylte utdanninger.
- Viseadmiral Elisabeth Natvig opplyste at Forsvaret skulle bedre personellsystemet slik at informasjon om varsler og seksuell trakassering følger personellet.

Sør-Sudan

- Forsvarssjefen uttalte at det var i strid med Forsvarets regler at to av de refsede offiserene hadde blitt sendt ut på nye utenlandsoppdrag. Da NRK kunne avdekke at en av de refsede offiserene likevel hadde fått en ny utenlandsstilling fra august 2023, ble vedkommende fratatt den.

Bardufoss-majoren

- Etter at forsvarssjefen sa til NRK at han ville se på saken på nytt, fikk majoren en skriftlig advarsel.

Debatt og ny åpenhet

- NRKs saker og avsløringer har ifølge forsvarsfolk skapt et nytt klima for åpen debatt og kritikk av Forsvaret blant etatens egne ansatte og vernepliktige. Journalistikken har åpent og faktabasert synliggjort noe mange allerede snakket om seg imellom. Etter publiseringene har debatten gått høyt innad i Forsvaret og blant annet i spaltene til Forsvarets Forum. Som Norsk Redaktørforening skrev i september i fjor:
«I kjølvannet av varslings sakene har stadig flere turt å snakke arbeidsgiveren sin midt imot. Det bør forsvarssjefen applaudere.»

Vedlegg: Publiseringer

23. mai 2022:

nrk.no – Varsleren, offiseren og presset om å lyve

Dagsrevyen – NRK TV – Offiser forsøkte å presse underordnet til å lyve til politiet

24. mai 2022:

nrk.no – Hovedverneombud i Hæren: – Gammel ukultur i Forsvaret

Nyhetsmorgen – NRK Radio – Hovedverneombudet i Hæren om varsler

nrk.no – Varsler mot 17 toppledere i Forsvaret: Toppledere slipper unna, mener fagforening

Dagsrevyen – NRK TV – Mange varsel i Forsvaret

25. mai 2022:

nrk.no – Vil gå gjennom alle varslarsaker på nytt

nrk.no – Tillitsvalgt: – Hører om fysiske overgrep soldater ikke orker å varsle om

7. juni 2022:

nrk.no – Line Svingen vs. Forsvaret

Dagsrevyen – NRK TV – Offiser tilbudt millioner for at Forsvaret skulle slippe søksmål. Forsvarssjefen mener Forsvaret er i en krise

8. juni 2022:

nrk.no – Rekordmange varsler til Forsvaret

23. juni 2022:

nrk.no – Forsvaret innrømmer varslingssvikt

2. juli 2022:

nrk.no – Obersten og kvinnene

Dagsrevyen – NRK TV – Ble utsatt for sexpress fra offiser

15. juli 2022:

nrk.no – Forsvarssjefen: Vil møte varslerne

7. september 2022:

nrk.no – Forsvaret lovet opprydning etter varslingsaker: Alle beholder jobbene sine

14. september 2022:

nrk.no – Varslet om sexpress fra oberst: Forsvaret fulgte ikke juridisk anbefaling

15. september 2022:

nrk.no – Oberstløytnant i Forsvaret: – Bedt om å skrive om rapporter
Dagsrevyen – NRK TV - Forsvarsledelsen får kritikk fra oberstløytnant Lena Kvarving

16. september 2022:

nrk.no – Fagforening i Forsvaret: – Foregår en hvitvasking på de øverste nivåene
Dagsrevyen – NRK TV – Flere reagerer på dårlig håndtering fra Forsvaret

6. oktober 2022:

nrk.no – Forsvaret sendte sensitive varslings saker til konsulenter før de informerte berørte

8. november 2022:

nrk.no – Det norske hus
Dagsrevyen – NRK TV – Norske offiserer refset etter FN-opppdrag i Sør-Sudan

10. november 2022:

nrk.no – Tidligere FN-sjef om norsk offisersskandale: – Nesten som om noen har prøvd å holde det skjult
Nyhetismorgen – NRK Radio – FNs toppsjef fikk aldri vite

18. november 2022:

Nyhetismorgen – NRK Radio – Dårlig på varslingshåndtering
nrk.no – Ledere i Forsvaret vet ikke nok om hvordan de skal håndtere varsler
nrk.no – Rapport om Forsvaret: Avslører store feil og mangler
nrk.no – Granskningen av Forsvaret: Kristine håper det var verdt å stå fram
Dagsrevyen – NRK TV – Rapport avslører feil og mangler

26. november 2022:

nrk.no – FN-varsler: – FN er meistrar i å dekke over egne skandalar

21. desember 2022:

nrk.no – Forsvarssjefen sa han hadde ryddet opp – refset offiser fikk Nato-jobb

14. januar 2023:

nrk.no – Forsvaret ga sluttpakke til 15 ansatte som hadde vært involvert i straffesaker